

Η Λημνία γη ήταν φάρμακο με ευρύτατη διάδοση για πολλούς αιώνες, από την αρχαιότητα μέχρι το 19ο αιώνα.

Ιστορικές πληροφορίες

Η Λημνία γη αναφέρεται από τα αρχαία χρόνια ως υλικό με ποικίλες φαρμακευτικές ιδιότητες. Θεωρούσαν πως είχε αιμοστατική δράση, θεράπευε τη δυσεντερία, ανακούφιζε το έλκος στομάχου, εξουδετέρωνε το δηλητήριο των φιδιών και ως αλοιφή ήταν κατάλληλη για τις φλεγμονές των οφθαλμών

Εξορυσσόταν με τελετουργικό τρόπο από το σημείο που είχε πέσει ο Ήφαιστος στη Λήμνο, αφού κατά το μύθο με τη βοήθειά της θεράπευσε τα τραύματά του. Επίσης, ο Φιλοκτήτης με Λημνία γη θεράπευσε το πληγωμένο από δάγκωμα φιδιού πόδι του, όπως αναφέρει ο Φιλόστρατος στο έργο του "Ηρωικός":

"... καταλειφθήναι μεν γαρ εν Λήμνω τον Φιλοκτήτην ...ιαθήναι δε αυτόν αυτίκα υπό της βώλου της Λημνίας, ες ην λέγεται πεσειν ο Ήφαιστος."

Για πρώτη φορά γίνεται μνεία της από τον Ηρόδοτο. Στη συνέχεια πολλοί λόγιοι και γιατροί της αρχαιότητας τη μελέτησαν, τη χρησιμοποίησαν και έγραψαν γι' αυτή, όπως οι: Θεόφραστος, Βιτρούβιος, Πλίνιος, Διοσκουρίδης, Φλάβιος Φιλόστρατος κ.ά. Όμως, εκείνος που διέδωσε τη φήμη της λημνίας γης ήταν ο Γαληνός από την Πέργαμο, ο μέγιστος μετά τον Ιπποκράτη ιατρός της αρχαιότητας. Το 167 μ.Χ. επισκέφθηκε τη Λήμνο για να αποκτήσει άμεση γνώμη γι' αυτή, παρακολούθησε την τελετή εξόρυξης και αγόρασε 20.000 δισκία.

Οι σποραδικές αναφορές διαφόρων ιατρών της βυζαντινής εποχής, σηματοδοτούν ότι συνεχίστηκε η εξόρυξη και η χρήση της κατά τη μακροχρόνια αυτή περίοδο. Την έχουν υπόψη τους οι: Αλέξανδρος Τραλιανός, Αέτιος Αμιδινός, Κασσιανός Βάσος, Παύλος Αιγινήτης, Λέων ιατρός, Θεοφάνης Νόννος, Σιμεών Μάγιστρος, ενώ αναφέρεται σε συριακά και αραβικά ιατρικά έργα. Από την εποχή της Αναγέννησης η φήμη της φθάνει και στην Ευρώπη, με αποτέλεσμα σχεδόν όλοι οι περιηγητές που επισκέφθηκαν ή έγραψαν για τη Λήμνο ως το 19ο αιώνα, να αναφέρονται σ' αυτήν.

Η εξόρυξη

Στην αρχαιότητα η τελετή της εξόρυξης της λημνίας γης καθαγιαζόταν από ιέρεια που ερχόταν από την πρωτεύουσα της Λήμνου, Ηφαιστία στις 6 Μαΐου, ενώρις το πρωί ώστε το χώμα να είναι μαλακό από την υγρασία. Εν συνεχεία μεταφερόταν στην πόλη, όπου έπειτα από σχετική κατεργασία, συσκευαζόταν σε δισκία και σφραγιζόταν με τη μορφή μιας αίγας ή της θεάς Άρτεμης. Υπήρξε το πρώτο τυποποιημένο φάρμακο στην ιστορία της ιατρικής.

Κατά τους χριστιανικούς χρόνους η τελετή συνδυάστηκε με την εορτή του Σωτήρος και γινόταν στις 6 Αυγούστου. Η σφραγίδα έφερε τη μορφή του Χριστού και την αποκαλούσαν αγιόχωμα.

Στα χρόνια της τουρκοκρατίας σφραγιζόταν με την ημισέληνο ή με άλλες επίσημες οθωμανικές σφραγίδες που έγραφαν *tin imachton* (σφραγισμένος πηλός). Στην Ευρώπη ήταν γνωστή ως *terra lemnia* ή *terra sigillata* (σφραγισμένη γη). Η τελετή είχε χαρακτήρα παλλημνιακής εορτής. Γινόταν από χριστιανό ιερέα παρουσία επισήμων, Ελλήνων και Τούρκων, και πλήθους κόσμου, όπως περιγράφει ο Belon (1548) και φαίνεται σε σχετική ξυλογραφία του 16ου αιώνα (Thevet). Το δικαίωμα εκμετάλλευσης της ιαματικής γης είχε ο Τούρκος σούμπασης και αργότερα ο χότζας του κοντινού χωριού Άγιος Υπάτιος, όπου γινόταν η κατεργασία και η σφράγιση. Μέρος του χώματος, αυστηρά για προσωπική χρήση, δινόταν στους παρευρισκόμενους στην τελετή, ενώ από το 17ο αιώνα μια ποσότητα δινόταν στους ντόπιους αγγειοπλάστες ως τις αρχές του 20ού αιώνα. Ο παπά-Αγγελής Μιχέλης σε μια μικρή ιστορική-λαογραφική μελέτη που δημοσίευσε το 1934 γράφει:

"Ο εις Άγιον Υπάτιον διαμένων Χότζας έδιδεν εις τους λαγηνάδες το χώμα τούτο και κατεσκεύαζον αγγεία, τα οποία εσφράγιζεν με την σφραγίδα του διαλαμβάνουσαν «Κιούλ Μεκτούμ» δηλαδή εξουδετέρωσις δηλητηρίου."

Η θέση από την οποία εξορυσσόταν εντοπίζεται στο λόφο Δεσπότης, το Μόσυχλο των αρχαίων, μεταξύ των χωριών Ρεπανίδι, Κότσινος και Βάρος, νότια του εξωκλήσιού του Σωτήρος. Προφανώς, ο λόφος "Δεσπότης" οφείλει το όνομά του στο διοικητή του νησιού, ο οποίος έφερε τον τίτλο «Δεσπότης της Λήμνου» στα ύστερα βυζαντινά χρόνια και λογικά διαφέντευε τη θέση της Λημνίας γης.

Τελευταία αναφορά εξόρυξης έχουμε τον Αύγουστο του 1916 (εφ. "Λήμνος", φ. 37, 14/8/1916):

"Ενεργεία των κ.κ. Ευαγγέλου και Χαρ. Τσουκαλά και Βασ. Σιδερά επί τη εορτή της Μεταμορφώσεως η Κοινότης Ρεπανιδίου απεφάσισε την επανάληψιν της Αρχαιοτάτης Θρησκευτικής τελετής της υπό Χριστιανών και Οθωμανών ανέκαθεν τελουμένης. Προ της Αν. του ηλίου επί του λόφου εφ' ου εμνημονεύετο ότι εξήγετο η Λημνία γη, έσπευσαν οι κάτοικοι Ρεπανιδίου και μετά τον αγιασμόν ήρξαντο της ανασκαφής προς εύρεσιν της Λημνίας γης (αγιόχωμα). Μόλις ευρέθη αύτη έκυπτον πάντες ως εις προκύνημα να λάβωσιν εκ του ιερού τούτου χώματος του κατ' αρχαίαν παράδοσιν χρησιμεύοντος ως φαρμάκου κατά πάντων των δηλητηριωδών εντόμων. Οι αγγειοπλάσται έλαβον τοιούτον αγιόχωμα προς κατασκευήν σωλήνων, κυπέλλων και ποτηρίων άτινα κατά την αρχαίαν εποχήν εθεωρούντο θαυματουργά και επέποντο και εις αυτούς έτι τους Σουλτάνους της Κ/πόλεως οίτινες δι' ειδικών αυτοκρατορικών διαταγμάτων και δι' ιδίων απεσταλμένων μετά λιτανείαν ελάμβανον τα εκ του χώματος τούτου αγγεία, άτινα αφού εσφραγίζοντο δια της σφραγίδος του Σουλτάνου, εψήνοντο και εστέλλοντο εις Κ/πολιν. Το χώμα τούτο εξαγόμενον μόνον κατά την ημέραν της Μεταμορφώσεως χρησιμοποιείται υπό των κατοίκων ως φάρμακον κατά του παροξυσμού, πινόμενον αφού τεθή εντός ύδατος ηγιασμένου."

Το εξωκλήσι του Σωτήρος

Το εξωκλήσι του Σωτήρος αναφέρεται από το 1320 ως πατριαρχική εξαρχία με το όνομα Χριστός Σωτήρ εν τω Παλαιολάκκω, όπου ως Παλαιόλακκο πρέπει να θεωρήσουμε το σημείο εξόρυξης της λημνίας γης, το οποίο είχε αποκτήσει τη μορφή πηγαδιού από τη μακροχρόνια εξόρυξη και καλυπτόταν για να μην αποξηραίνεται. Σε πατριαρχικό έγγραφο του 1565 σημειώνεται: "...ο Σωτήρ ο εις το Κότζιν εν ω γίνεται το αγιόχωμα" ως μετόχι της μονής Μεγ. Λαύρας, το οποίο κατείχε αυθαιρέτως η μητρόπολη Λήμνου.

Το εκκλησάκι συνέχισε να υπάρχει στην ίδια θέση κοντά στην πηγή Φτελίδια, όπως προκύπτει από περιγραφές περιηγητών σε όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας (Belon 1548, Thevet 1554, Covel 1677, Dapper 1688, Choiseul-Gouffier 1785, Conze 1858, Fredrich 1904). Τη σημερινή του μορφή έλαβε το 1950, ενώ στο εσωτερικό του σώζεται εικόνα του 1880.

Θεραπευτικές ιδιότητες

Αναλύσεις τόσο του παρελθόντος όσο και σύγχρονες αποκαλύπτουν πως η Λημνία γη αποτελείται κυρίως από πυριτική άργιλο και αλουμίνα. Περιέχει επίσης υψηλό ποσοστό οξειδίων του σιδήρου (4-6%) που της δίνουν χαρακτηριστικό καστανέρυθρο χρώμα. Η απόχρωσή της ονομάζεται «μέτριο κοκκινωπό καφέ» και έχει ορισθεί ως το νούμερο 43 του παγκόσμιου άτλαντα χρωμάτων με την ονομασία Terra Lemnia.

Με τη λημνία γη έχει ασχοληθεί ο Λήμιος ιατρός Σπυρίδων Παξιμαδάς, ο οποίος τη μελέτησε από ιατρικής και από ιστορικής πλευράς και συνέγραψε δυο μελέτες επί του θέματος.

Βιβλιογραφία

Σπυρίδων Παξιμαδάς, "Θεραπευτικές ιδιότητες της λημνίας γης - Μια ιατροϊστορική προσέγγιση, 1982.

Σπυρίδων Παξιμαδάς, "Λημνία γη - Το πρώτο παγκοσμίως πρότυπο φαρμακευτικό προϊόν", 2003.

Από τη Βικιπαίδεια, την ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια